

**HARBIY XIZMATCHI KASBIY KOMPETENTLIGI NAMOYON ETILISHI VA
RIVOJLANISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10685357>

Xusan G'oziyev

Osiyo xalqaro universiteti 1-kurs magistranti

Z.Elov

Ilmiy rahbar: Psixologiya fanlari doktori (Dsc) dotsent

Annotatsiya: *Mazkur maqolada harbiy xizmatchining shaxsi, uning kompetentligi namoyon etilishi va rivojlanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi, ijtimoiylashuv jarayoni, burchga sodiqlik, harbiy xizmat, samarali moslashuv, kasbiy ong.*

Annotation: *This article discusses the personality of a military serviceman, the social-psychological features of his competence manifestation and development.*

Key words: *professional competence of military personnel, socialization process, loyalty to duty, military service, effective adaptation, professional consciousness.*

Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi bu harbiy xizmat faoliyatga moslashuvi hisoblanadi. Kompetentlik esa komil inson, vatan ximoyachisini shakllanishiga xizmat qiladi. Harbiy xizmatchilarning kompetentligi bevosita huquqiy, psixologik, pedagogik, kibernetik bilimlar bilan chambarchas bog'liq. Kompetensiya so'ziga pedagogika va psixologiyada ko'plab ta'riflar berilgan, biroq kompetensiya biz o'rganayotgan obyektning predmeti hisoblanmaydi.

Harbiy xizmatchining kasbiy kompetentligi bevosita harbiy xizmatga moslashuvi ya'ni kasbiy faoliyatga moslashuv davri yani, jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir.

Mana shu o'rinda "Jarayon" so'ziga qisqacha izoh beramiz, yani

"Jarayon" – deganda ma'lum muddatni o'z ichiga oladigan va shu muddatda harbiy xizmatchining xizmatda shakllanadigan, tarbiyalanadigan davri tushuniladi.

"Jarayon" so'zi – arab tilidan olingan bo'lib, oqib borish, sodir bo'lish, ish harakat, voqea-hodisaning birin-ketin borishi, rivoji ma'nosida tushuniladi.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyati bir qancha jarayonlardan iborat va bu jarayonlar harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga yo'naltiradi va xizmatga moslashtirishga xizmat qiladi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyatga moslashuvi harbiy kiyim bosh kiygan kundan boshlanadi. Chunki, avvalo, harbiy kiyimga, keyin muhitga va harbiy xizmatga (kasbiy faoliyatga) moslashadi.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi harbiy xizmatchida mana shu uchta omilning rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Bu uchta omil harbiy xizmatchilar kasbiy tushunchasini, ongini shakllantirishga xizmat qiladi.

Birinchiidan, kasbiy moslashuv, avvalo, har bir harbiy xizmatchining burchiga, vazifasiga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladi.

Ikkinchiidan, harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyati jarayonida qay darajada Umumharbiy Nizom talablariga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladi.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi namoyon etilishi

va rivojlanishi har bir harbiy xizmatchida xar-xil kechadi. Buning uchun vaqt kerak, vaqt esa kasbiy bilimlarni bilishga, ko'nikma va faoliyatni anglashga xizmat qilishi lozim. Masalan, amaliyotdan shuni guvohi bo'lamizki, harbiy xizmatchilar kasbiy faoliyatga moslashishlari uchun o'quv yig'ini o'tashadi, ushbu o'quv yig'ini ham bevosita harbiy xizmatchilarni kasbiy kompetentligining namoyon bo'lishi

va rivojlanishiga yordam beradi.

Kasbiy kompetentlik keng tushuncha bo'lib, harbiy xizmatchilarning xizmat faoliyatga moslashuvi har bir harbiy xizmatchining, avvalo, o'ziga keyin esa, ularni tarbiyalovchi sub'ektlarga ham bevosita va bilvosita bog'liq.

Kasbiy kompetentlikda har bir harbiy xizmatchining kasbiy, huquqiy, psixologik dunyoqarashi, oilaviy muhiti muhim hisoblanadi. Harbiy xizmatchilarda kasbiy kompetentlikning nazariy jihatlarini o'rganar ekanmiz, shuni yaxshi bilishimiz kerakki, bu jarayon komil inson, vatan ximoyachisini shakllanishiga xizmat qiladi.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi birinchiidan, o'zini mustaqil, ozod, erkin, vatan va xalq xizmatiga bag'ishlayotganini anglashga yordam beradi.

Ikkinchiidan, harbiy xizmatchilarning o'z vatanini, xalqini, Prezidentimizni va o'ziga xos milliy insoniy qadriyatlarni himoya qilishga undaydi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy namoyon bo'lishi va rivojlanishi "ijtimoiylashuv" atamasi bilan ham bog'liq. "Ijtimoiylashuv" bir ma'nodagi talqinga ega emas, mazkur atama ba'zi holatlarda "shaxs rivojlanishi" tushunchasining sinonimi kabi o'rganilsa, boshqa holatlarda esa "tarbiya" atamasi kabi talqin qilinadi. Undan tashqari ijtimoiylashuvga sotsiologiyada ham ta'rif berilgan. "Ijtimoiylashuv jarayonida har bir harbiy xizmatchi o'zini anglashi, mustaqil fikrlashi va harakat qilishga layoqat orttiradi" deyiladi. Ijtimoiylashuv so'zi, demak, bevosita harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi bilan bog'liq. Harbiy xizmatchilardada kasbiy kompetentlikning namoyon bo'lishi bu birinchi navbatda, avvalo, irodali tarbiyali harbiy xizmatchilarda namoyon bo'ladi. muhitga, "Tarbiya" so'zi qaysi ma'noda ishlatilishidan qat'iy nazar bevosita va bilvosita kompetentlik, ijtimoiylashuv so'zlari bilan bog'liq. Demak, kompetentlik "ijtimoiylashuv" so'zi bilan bevosita bog'liq ekan, biz, ushbu atamaning tarixiy o'zagini o'rganishga harakat qilamiz. Ijtimoiylashuv tushunchasi XX asrning 50-yillarida amerikalik psixologlar, ya'ni A.Parka, D.Dollerda, Dj.Xolmon, A.Banduray, V.Uolterslarning o'rganish predmeti bo'lgan. "Ijtimoiylashuv"ning eng birinchi izohi, ya'ni ijtimoiy normalar (nizom, buyruq, ko'rsatma va hokazolar) va qadriyatlarni o'zlashtirish jarayoni sifatida o'rganilgan. Bizningcha, ushbu tushunchaga bir tomonlama yondashmasdan, balki unga kengroq yondashish kerak deb xisoblaymiz. Birinchi tomoni, ijtimoiylashgan har bir harbiy xizmatchi kasbiy vazifalarni bajarishga faol kirisha oladigan, kasbiy tajribalarni o'zlashtira

oladigan; ikkinchi tomoni, harbiy xizmatchi kasbiy faoliyati jarayonida ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda faol ishtirok eta oladigan, o'z ta'sirini boshqalarga o'tkaza oladigan, o'rnak bo'la oladigan harbiy xizmatchilar tushuniladi. Ijtimoiylashuvni, psixolog A.Urbanovich "Biz tarbiyalash ma'nosida tushunishimiz mumkin emas", deydi. Bizningcha, ushbu fikr juda ham to'g'ri emas, chunki ijtimoiylashuvning o'zi harbiy xizmatchi faoliyatida kasbiy kompetentlikning namoyon bo'lishi ma'nosida tushuniladi, ijobiylik esa bevosita tarbiyaning, ta'limning va ijobiy o'zaro munosabatlarning mahsulidir. Ijtimoiy fanlarga, jumladan, pedagogika faniga ham jamiyatdagi o'zgarishlar, taraqqiyot natijasida yangi-yangi atamalar kirib kelmoqda. Shunday atamalardan biri "kompetent" atamasidir. Ushbu atama harbiy xizmatchiga, uning xatti-harakatiga kasbiy faoliyatiga nisbatan ishlatilishi mumkin. Kasbiy kompetentlik bevosita kasbiy ong, kasbiy madaniyatning rivoji bilan uzviy aloqadorlikda shakllanadi va bu bir tomondan harbiy xizmatchining kasbiy kompetentligi, avvalambor, individual xususiyatiga bog'liq bo'lsa, yuqoridagi fikrimizda aytganimizdek, irodasi bilan bevosita va bilvosita bog'liqlikda namoyon bo'lsa, boshqa tomondan esa har bir harbiy xizmatchini kasbiy faoliyatga kompetentligi komandir va boshliqlarning yordamisiz, qo'llab quvvatlovisiz erishib bo'lmaydi. Bugungi kunda ijtimoiy fanlarda, "kasbiy kompetentlik" tushunchalariga ta'riflarni o'nlab topish mumkin. Maqolani yozishda o'z oldimga mazkur tushunchani har tomonlama chuqur tahlil etish maqsad qilib qo'yilgan, ammo bu tushunchani birgina maqolada yoritib berish imkoni yo'q albatta. Lekin bir nechta tushunchaga to'xtalib o'tamiz, chunki, maqola asosan muammoning nazariy tomonlarining tahliliga qaratilgan. Harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyatiga moslashuvi harbiy xizmatchilarning faoliyatga samarali moslashuvi va tarbiyalanishi uchun zarur bo'lgan namunali xulq, pedagogik, psixologik, huquqiy xatti-harakatlar, ijtimoiy norma va qadriyatlarni o'zlashtirish va kasbiy faoliyatga qo'llash va boshqa harbiy xizmatchilarni ham Nizom talabi doirasida xizmat qilishni talab qiladigan harbiy xizmatchilarni tushunamiz. Ikkinchi tomondan esa huquqiy kompetentlik tushunchasi bilan ham bog'liq. Huquqiy jihatdan kasbiy kompetentlik harbiy xizmatchida huquqiy madaniyatni shakllantirish bilan bog'lashimiz mumkin. Lekin, huquqiy jihatdan kasbiy kompetentlik biz o'rganayotgan muammoning bir qismi hisoblanadi va bizni o'rganish obyektimizga taalluqli emas. Harbiy xizmatchi kasbiy kompetentligi xizmat davrida va xizmatdan tashqarida o'zlarini xulq-atvorini va kasbiy huquqiy ongini tarbiyalab boradi. Bugungi kunda har bir harbiy xizmatchining ijtimoiy muammosini hal qilish ularning manfaatlarini himoya qilish davlat miqyosida hal qilinishi kerak bo'lgan muammolardan biridir. Jumladan, harbiy xizmatchilarni

uy-joy bilan ta'minlash, farzandlarining kvota asosida oliy ta'lim muassasalariga qabul qilinishi davlat miqyosida hal bo'lmoqda. Shaxsning bir bo'lagi bo'lgan harbiy xizmatchi tarixning obyekti va sub'ektidir. Professor U.Tadjixanovning fikricha "Shaxs tarbiya jarayonining asosiy obyektidir". Demak, harbiy xizmatchini o'rganish ham tarbiya jarayonining obyekti hisoblanadi. Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligining namoyon bo'lishi va rivojlanishi ularning yuksak

madaniyat sohibi ekanligidan dalolat beradi hamda har bir harbiy xizmatchining qay darajada Vatan, xalq, Prezidentimiz oldida Vatan himoyasiga tayyorligini ko'rsatuvchi mezonlardan biri deb o'ylayman. Har bir muammoning nazariy-tarixiy jihatlarini o'rganish ushbu muammoning metodologiyasini tanlashga, o'rganishga bevosita yordam beradi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligining namoyon bo'lishi va rivojlanishini nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish ularning shakllanishining mazmunini boyitishga xizmat qiluvchi omillarga bog'liq, bunday omillarga quyidagilar taalluqli: 1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi; 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va qarorlari. 3. Prezidentimiz asarlaridagi nutqlari;

4. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Umumharbiy Nizomlari; 5. Har bir harbiy xizmatchining Vatanni ximoyasidagi va jamoat tartibini saqlash faoliyatidagi ishtiroki; 6. Ma'rifat darslaridagi ishtiroki; 7. Axloq-odob sudlarida ishtirok etishi; 8. Yakka tartibdagi suhbatlar o'tkazish orqali; 9. Ijtimoiy siyosiy o'qish orqali; 10. Jismoniy va jangovar saf tayyorgarligi orqali; 11. Xizmat o'tayotgan joylarda o'tkaziladigan ijtimoiy-siyosiy tadbirlarda qatnashishda.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligining namoyon bo'lishi va rivojlanishi ularni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Qonunlari va Umumharbiy Nizom talablariga to'liq rioya etishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, har bir harbiy xizmatchida kasbiy mahorat kasbiy ong, vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish lozim. Kasbiy mahorat, kasbiy tajriba bevosita kasbiy kompetentlikning namoyon bo'lishi va rivojlanishi mahsulidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi konsitutsiyasi Toshkent-2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Umumharbiy nizomlari Toshkent-1996.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va qarorlari.
4. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi Toshkent-2023
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. – T. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 2006. – 73-b. 6. Entonix Giddens. Sotsiologiya. – Toshkent. 2002, 110-bet.
6. Urbanovich A.A. Psixologiya upravleniya. Ucheb. posobiye. – M., Xarvest. 2007. – 604- bet.
7. Harbiy psixologiya va pedagogika I.Saidov Farg'ona-2021
8. Psixologiya E.G'oziyev Toshkent-2011
9. Boyev X.Y “ Harbiy xizmatchilar shaxsida stressni namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari” Toshkent 2022.